



شیوه‌نامه اجرایی کرسی‌های ترویجی

در راستای حسن اجرای آیین‌نامه برگزاری کرسی‌های ترویجی مصوب 1395/8/10 مجمع هیئت حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره، شیوه‌نامه اجرایی شامل اهداف و وظایف کمیته‌های دستگاهی، مدارک و مستندات برای صدور گواهی و فرم‌های مورد استفاده به شرح زیر می‌باشد.

اهداف کرسی‌های ترویجی

1. بسط و گسترش فرهنگ نواندیشی و نوآوری دانش در مراکز علمی و پژوهشی
2. گفت‌وگو، بسترسازی، بسترسازی و تمرین نقد علمی، مناظرات علمی و نظریه‌پردازی
3. گسترش فضای عقلانیت و نهادینه‌سازی فرهنگ تضارب آراء
4. ترویج نشاط علمی و شجاعت نوآوری، نقد، مناظره و نظریه‌پردازی
5. توانمندسازی مراکز علمی در برگزاری کرسی‌های علمی

خط مشی کرسی‌های ترویجی

- 1- مسئولیت ارزیابی محتوای کرسی‌های ترویجی و نیز نظارت بر اجرای آن بر عهده کمیته دستگاهی است،
- 2- در فرایند برگزاری کرسی باید استانداردهای علمی رعایت شود،
- 3- سه اصل اخلاق، منطق و آزادی بیان در نقد و نقل آراء، اشخاص و آثار سرلوحه قراردادده شود،
- 4- در مباحثات از ورود به نزاع‌های غیرعلمی و شخصی پرهیز شود،
- 5- مسئله محوری، نیازمحوری، و تولید دانش نوین و سودمند مورد تأکید است.

وظایف کمیته دستگاهی

- 1- دریافت طرح‌نامه و مستندات: 1- متن کرسی ترویجی در قالب فایل ورد و پی‌دی‌اف؛ 2- رزومه علمی ارائه دهنده؛ 3- مشخصات فردی ارائه دهنده (نام و نام خانوادگی، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، رتبه علمی، دانشگاه/ موسسه محل اشتغال، شماره همراه و ایمیل و فایل عکس ارائه دهنده).
 - 2- ارزیابی اولیه: 1- انتخاب ارزیاب و انجام ارزیابی از سوی حداقل دو نفر (حداقل هم‌تراز علمی با ارائه دهنده و در رشته تخصصی موضوع و تکمیل فرم ارزیابی)؛ 2- ارزیاب می‌تواند از خارج از دانشگاه/موسسه ارائه دهنده کرسی ترویجی هم انتخاب شود؛ 3- در صورت تأیید طرح‌نامه، جلسه کرسی ترویجی قابل برگزاری است.
 - 3- انتخاب ناقد(ین): 1- انتخاب ناقد(ین) با حداقل هم‌تراز علمی با ارائه دهنده و در رشته تخصصی موضوع، 2- ناقد(ین) می‌تواند از خارج از دانشگاه/موسسه ارائه دهنده کرسی ترویجی هم انتخاب شود، 3- تکمیل فرم ارزیابی از سوی ناقد(ین)
 - 4- برگزاری کرسی: 1- اعلام عمومی در پورتال دانشگاه و سایر روش‌های اطلاع‌رسانی، 2- برگزاری عمومی و حضوری کرسی (شامل ارائه طرح‌نامه، نقد ناقد(ین)، سوالات حاضرین و پاسخ ارائه دهنده و جمع‌بندی)، 3- تهیه گزارش برگزاری کرسی.
 - 5- ارائه گزارش: 1- تأیید برگزاری کرسی از سوی کمیته دستگاهی، 2- قرار دادن متن کرسی ترویجی در پورتال دانشگاه/موسسه، 3- ارسال مستندات و پیش‌نویس گواهی به دبیرخانه هیئت حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره.
- توجه: مراکزی که کمیته دستگاهی ندارند، موارد فوق‌الذکر توسط نزدیکترین یا مرتبط‌ترین کمیته دستگاهی قابل انجام است.

معیارهای تأیید کرسی ترویجی:

1. موضوع کرسی در تخصص و مسیر مطالعاتی و پژوهشی ارائه دهنده کرسی ترویجی باشد.
 2. محتوای کرسی حرف نویی داشته باشد و موضوع نوینی را ارائه داده باشد.
 3. حاصل مطالعات علمی و پژوهشی باشد.
- مستندات لازم برای صدور گواهی: برای صدور گواهی برگزاری کرسی ترویجی، لازم است مستندات زیر بصورت فایل نرم‌افزاری به دبیرخانه هیئت‌حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره ارسال شود:
1. متن کرسی ترویجی(فرم الف)
 2. گزارش کمیته دستگاهی (فرم ج)
 3. فایل اکسل تکمیل شده
 4. فرم تکمیل شده گواهی کرسی ترویجی (فرم گواهی به زبان فارسی خواهد بود، و برای ارائه‌دهندگان خارجی، می‌تواند به زبان اصلی باشد)

فرم‌های مورد استفاده

الف - فرم متن کرسی ترویجی:

1- مشخصات ارائه دهنده(گان):

نام و نام خانوادگی:	سید رضا میرعسکری جیلدانی
میزان تحصیلات:	دکتری
رشته تحصیلی:	علوم اقتصادی
مرتبه علمی:	استادیار
نام و آدرس محل اشتغال:	دانشگاه گیلان-کیلومتر 5 جاده رشت-قزوین
شماره تلفن:	09112482300
آدرس ایمیل:	Rmiraskari@guilan.ac.ir
شناسه ORCID:	https://orcid.org/0000-0003-1084-5819

2- عنوان کرسی:

عنوان فارسی: تحلیل رابطه نرخ بهره بانکی، شاخص فلاکت و نرخ باروری کل ایران
عنوان انگلیسی: Analysis of relationship between Bank Interest Rate, Misery Index and Total Fertility Rate of Iran
عنوان عربی: تحلیل العلاقة بین أسعار الفائدة النقدية ومؤشر البؤس ومعدل الخصوبة الكلية في إيران

3- متن کرسی ترویجی: (آن دسته از ارائه دهندگان کرسی ترویجی یا دانشگاه یا موسسه‌ای که کرسی در آن برگزار می‌شود به

زبان غیرفارسی هستند، می‌توانند متن کرسی را به زبان اصلی ارائه دهند)

3-1 شرح موضوع: بطور دقیق و علمی شرح داده شود.

متوسط نرخ رشد سالانه جمعیت ایران از 3/9 درصد در سال 1365 به 1/24 درصد در سال 1395 کاهش یافته است. همچنین مقایسه نتایج سرشماری سال 1375 با 1365 نشان داد که بیش از نیمی از سطح باروری، صرفاً ظرف 10 سال کاهش یافته است. کاهش از 6/2 تولد به ازای هر زن در سال 1365 به 2/5 فرزند به ازای هر زن در سال 1375، یعنی سریع‌ترین کاهش باروری که برای همیشه توسط کشوری تجربه شده است (آذربخش و دهقانی، 2025). پس از تنها یک نسل، سه چهارم از نرخ باروری در مناطق روستایی کاسته شد و از 8/1 تولد به ازای هر زن در نیمه دهه 1350، به 2/1 تولد به ازای هر زن در سال 1385 رسید، در حالی که برای کشورهای اروپایی، حدود 300 سال طول کشید تا چنین کاهشی را تجربه کنند. نرخ باروری کل در سال 1404 به 1/36 است. کاهش نرخ باروری کل ایران دلایل متعددی می‌تواند داشته باشد این پژوهش تأثیر نرخ بهره بانکی و شاخص فلاکت بر آنرا بررسی می‌کند.

گسترش نگاه متأثر از دیدگاه رابرت مالتوس درباره جمعیت و ترویج آن از طریق سازمانهای بین المللی در کشورهای مختلف از جمله دلایل کاهش نرخ رشد جمعیت است. نرخ رجحان زمانی و نرخ بهره بانکی بالا در اقتصاد ایران از دلایل دیگر در کاهش نرخ رشد جمعیت است. تغییر سبک زندگی، زندگی شهری، گسترش آپارتمان نشینی، افزایش سطح تحصیلات و اشتغال زنان نیز از دلایل کاهش نرخ رشد جمعیت است که برای خنثی کردن این دلایل باید بازنگری در سیاستهای پولی کشور صورت گیرد. تلاش در جهت

کاهش نرخ بهره بانکی، ایجاد تسهیلات مشوقی مانند موارد ذکر شده در سیاستهای کلی جمعیت (ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری در سال 1393) و قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (مصوب سال 1400 مجلس شورای اسلامی) می تواند در خنثی کردن عوامل کاهنده رشد جمعیت موثر واقع شود تا جمعیت مسیر رشد طبیعی خود را پیدا کند. تدوین و ابلاغ سیاستهای کلی جمعیت و قانون جوانی جمعیت در جهت تشویق برای افزایش جمعیت و رساندن نرخ جایگزینی به عددهای بالاتر از 2,1 است تا پنجره جمعیتی ایران بسته نشود و بتوان از این ظرفیت برای پیشرفت کشور استفاده کرد.

حرکت جمعیت در مسیر رشد طبیعی منجر به افزایش جمعیت مولد، کاهش بار تکفل، افزایش رشد تکنولوژی، افزایش احتمال ظهور نوابغ، افزایش پس انداز، افزایش سرمایه گذاری، افزایش اشتغال و پیشرفت اقتصادی می شود (میرعسکری، 1394).

3-2 سوابق دانشی: تاریخچه موضوع و سوابق نظری و دانشی موجود در این زمینه چیست و جایگاه موضوع حاضر کجاست؟

جمعیت از مهم ترین متغیرهای جامعه است که عده ای نسبت به افزایش آن خوش بین و عده ای دیگر بدبین بوده اند. با شکل گیری علم اقتصاد، اقتصاددانانی که در حوزه جمعیت کار کرده اند نیز به دو طیف خوش بین و بدبین تقسیم شده اند. از دیدگاه هر دو گروه، بحث توسعه اقتصادی بدون توجه به رشد جمعیت ناممکن است. این فرضیه مهمی است که از طریق آن می توان نتایج متضادی را که اقتصاددانان در تجزیه و تحلیل خود از طرز عملکرد کلان اقتصادی نظام سرمایه داری به دست آورده اند، بررسی نمود. آدام اسمیت¹ نویسنده کتاب مشهور "ثروت ملل"، دیدگاهی خوش بینانه به جمعیت داشته است. او تولید ثروت را محصول کار انسان ها می داند (اسمیت، 1776، ص 131). اسمیت به این نتیجه رسید که جمعیت، محرک توسعه اقتصادی است و فرآیند توسعه و رشد اقتصادی در سرمایه داری "منظم و خود افزا" خواهد بود، در حالی که رابرت مالتوس² این طور استنتاج می کرد که جمعیت مانع بزرگ توسعه اقتصادی است و سرمایه داری در بلندمدت با مسائلی از قبیل فشار جمعیت، کاهش میزان رشد اقتصادی، بحران و بیکاری روبه رو خواهد شد (تفضلی، 1385).

در یک تقسیم بندی دقیق تر می توان دیدگاه های مطرح شده درباره جمعیت را در چهار گروه دسته بندی کرد:

گروه اول، طرفداران ازدیاد جمعیت³،

گروه دوم، طرفداران محدودیت جمعیت⁴،

گروه سوم، طرفداران تثبیت جمعیت⁵

گروه چهارم، طرفداران نظریه حد متناسب جمعیت⁶ (کتابی، 1377)

خلاصه ای دیدگاه مالتوس درباره جمعیت آن است که جمعیت جهان با تضاد هندسی و تولید مواد غذایی با تضاد عددی رشد می کند و در نهایت، رشد جمعیت از رشد تولید مواد غذایی فراتر می رود که منجر به ایجاد شکاف جمعیت یا شکاف مالتوس خواهد شد. علت آنکه زمین قادر نیست تولید مواد غذایی را با رشدی معادل رشد جمعیت ترقی دهد، "قانون بازدهی نزولی" می باشد که به عنوان یک فرض ضمنی در استدلال مالتوس مستتر است (تفضلی، 1385). بنابراین اساس و پایه نظریه مالتوس را از یک طرف یک مساله فیزیولوژیکی، و از طرف دیگر یک مساله فنی تشکیل می دهد. تجربه و تاریخ نشان داد که دیدگاه مالتوس باطل است و اشکال کار او این بود که شیوه فنی تولید را ثابت فرض کرد حال آنکه در طی زمان، فناوری تولید به طور مداوم در حال بهبود و تغییر است.

¹ -Adam Smith

² -Thomas Robert Malthus

³ -Populationists

⁴ -Restrictionists

⁵ -Stationarists

⁶ -Optimalists

جان مینارد کینز یکی از برجسته‌ترین اقتصاددانان قرن بیستم است که از جمله فعالیت‌های کینز عضویت در "انجمن اصلاح نژاد" و همکاری فعال با این انجمن بود. "انجمن آموزش اصلاح نژاد" در سال 1907 در لندن تأسیس شد، در سال 1926 با حذف کلمه آموزش به "انجمن اصلاح نژاد" تغییر نام داد و در سال 1989 نامش به "موسسه گالتن" تغییر یافت. فرانسیس گالتن، نخستین رئیس آن بود. گالتن پسر عموی چارلز داروین (صاحب نظریه تکامل) بود. لئونارد داروین جوانترین پسر چارلز داروین در سال 1911 ریاست انجمن را بر عهده داشت. شاخه‌ای از این انجمن در سال 1911 در دانشگاه کمبریج ایجاد شد؛ جان مینارد کینز خزانه‌دار انجمن و رونالد فیش (1890-1962) آماردان مشهور، رئیس شاخه دانشجویی انجمن شد. همچنین، کینز عضو "انجمن اصلاح نژاد" لندن در فاصله 1937-1944 بود و در سال 1937، با موضوع "برخی از نتایج کاهش جمعیت" سخنرانی کرد (مگنس و هرناندز، 2017، ص 93).

یکی از شخصیت‌های مطرح که در دهه‌های اخیر در حوزه جمعیت و اقتصاد خانواده به نظریه‌پردازی پرداخته است، گری بکر است که برخی وی را سردمدار تدوین دانش معاصر اقتصاد خانواده می‌دانند. وی در سال 1981 کتابی با عنوان رساله‌ای در مورد خانواده منتشر و تلاش کرد تحلیل رفتاری خانواده را بر محور اصول اقتصادی عمدتاً مبتنی بر مکتب شیکاگو در آن ارائه کند. بکر نظریه خود برای فرزندآوری را تحت عنوان مدل سازی تقاضا برای کودک در سال 1960 ارائه کرد. وی کودکان را به عنوان یک کالای بادوام مورد تحلیل قرار داد به این معنی که والدین، تصمیم‌گیری برای فرزندآوری را بر اساس محاسبه هزینه و فایده‌ای که تولد یک کودک ایجاد می‌کند با توجه به سطح درآمد و قیمت‌های رایج صورت می‌دهند. در الگوی وی خانواده یک واحد اقتصادی عقلایی با قدرت پیش‌بینی کامل بوده و ترجیحات والدین خانواده همیشه مشابه است. از این رو تصمیم‌گیری خانواده برای فرزندآوری، تابعی از درآمد، دستمزد زن، اشتغال زن و بالاخره تحصیلات والدین است (ارباب و حسینی، 1405).

کینز (1937، ص 1) در سخنرانی‌اش با عنوان "برخی از نتایج کاهش جمعیت"، نسبت به شیوع این دیدگاه که "کاهش و تثبیت جمعیت مطلوب است"، هشدار می‌دهد. او توضیح می‌دهد که کاهش و تثبیت جمعیت منجر به سطح پایین‌تر تقاضای موثر، پس‌انداز کل کمتر، انباشت سرمایه کمتر و در نهایت بالا رفتن سطح بیکاری می‌گردد. او استدلال می‌کند که در صورتی می‌توان با تثبیت جمعیت، افزایش سطح زندگی و خوشبختی بیشتر داشت که مصرف افراد افزایش یابد و این را با توزیع درآمد برابرتر امکان‌پذیر می‌داند و یا نرخ بهره کاهش یابد تا منجر به تغییرات فنی در فرآیند تولید و افزایش سهم سرمایه‌گردد. کینز در نتیجه‌گیری سخنرانی‌اش به شنودگان هشدار می‌دهد که "به زنجیر کشیدن یک شیطان (رشد جمعیت)، اگر بی‌دقتی کنیم باعث رها شدن شیطان دیگر (بیکاری) می‌گردد که بسیار درنده‌تر و رام‌نشدنی‌تر است. مگنس و هرناندز (2017، ص 79) نقشی را که باورهای اصلاح نژادی در شکل‌گیری نظریه اقتصاد کلان کینزی ایفا کرده است، به ویژه در مورد مسئله بیکاری، دوباره بررسی کردند. با مراجعه به تحلیل تاریخی نوشته‌های کینز و مطالب بایگانی همراه آن، شواهدی از پیوستگی مضامین اصلاح نژادی ارائه دادند که کار اولیه او در مورد کنترل جمعیت را به پذیرش طراحی اقتصادی سازمان‌یافته دولتی در مرحله بلوغ حرفه‌ای‌اش پیوند می‌دهد.

با کمی دقت در جهان بینی، زندگی و تفکر اقتصادی کینز می‌بینیم که او عضو انجمن اصلاح نژاد بوده، فرزندی نداشته، دیدگاه کوتاه مدت و مبتنی بر عدم تعادل داشت و با این وجود، استدلال می‌کند که کاهش جمعیت باعث افزایش بیکاری می‌گردد. این نکته از آن جهت مهم است که بسیاری از بدبینان نسبت به جمعیت، افزایش جمعیت را باعث بیکاری می‌دانند و این مساله را مطرح می‌کنند که وقتی در کشور هنوز بیکاری داریم چرا به فکر کنترل جمعیت نباشیم و نکته جالب دیگر آنست که بسیاری از حمایت‌کنندگان از کنترل جمعیت، خود را طرفدار آزادی، حقوق بشر و نظایر آن می‌دانند، حال آنکه یکی از اساسی‌ترین حقوق انسان، حق تولید مثل است. این مباحث نشان می‌دهد که تفکر بدبینان نسبت به جمعیت در کشور ما، از تفکر مالتوسی و نئومالتوسی بدبینانه‌تر است و این از آنجا ناشی می‌گردد که آگاهی کافی از ریشه و هدف این تفکر و بانیان آن ندارند.

کنت ارو⁷ یکی دیگر از اقتصاددانان برجسته است که به همراه جان هیکس⁸ برنده جایزه نوبل اقتصاد در سال 1972 شده است. این اقتصاددان برجسته از جمله خوش بینان به جمعیت است. ارو و همکاران (2003، ص 217) در مقاله‌ای ارزنده با عنوان "معیار پس انداز اصیل و ارزش جمعیت"⁹ در قالب "نظری کنترل بهینه"¹⁰ و با معیار "پایداری"¹¹، جمعیت را به عنوان شکلی از سرمایه و یک "متغیر وضعیت"¹² و نه کنترلی در نظر می‌گیرد و ارزشی مثبت برای آن به دست می‌آورد. یعنی اثر خالص افزوده شدن یک نفر بر جمعیت با معیار پایداری، مثبت است.

طیپی و همکاران (2011، ص 4) در پژوهشی رابطه جمعیت، تغییرات تکنولوژیک، کارآفرینی و توسعه اقتصادی را مورد بررسی قرار دادند. ساکی فر و همکاران (1405، ص 87) تأثیر عوامل جمعیتی و متغیرهای بازار کار بر بحران صندوق‌های بازنشستگی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر آن را بررسی کردند. عواملی مانند نسبت سالمندان به کل جمعیت، نرخ رشد جمعیت، وضعیت اشتغال، نرخ مشارکت اقتصادی، حداقل دستمزد، قراردادهای موقت کار و موقعیت اجتماعی و اقتصادی زنان بررسی شده است.

3-3 موارد نوآوری: ضمن بیان دانش موجود، نوآوری کرسی ترویجی بطور واضح و روشن بیان شود.

در این پژوهش بررسی موضوع کاهش نرخ باروری کل و کاهش رشد جمعیت از زاویه نظام بانکی صورت می‌گیرد. نرخ بهره بانکی یکی از ریشه‌های مهم کاهش نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت است که چندان در محافل علمی و سیاستگذاری به ویژه برای متغیر جمعیت مورد توجه نیست.

این پژوهش گام کوچکی برای تبیین تأثیر نرخ بهره بر نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت است و از آنجا که جمعیت یک متغیر وضعیتی و حتی فراتر از آن یک متغیر طبیعی است، که ریشه بسیاری از تغییرات است و کنترلی نباید روی آن صورت گیرد و کنترل آن باعث بروز مشکلاتی می‌گردد که رفع آنها خود مشکلات عدیده دیگری را ایجاد می‌کند. لذا، کار سیاست‌گذار و نهادهای مسئول آن است که اقدامات لازم را جهت ازدواج به موقع افراد فراهم کنند تا رشد این متغیر، روند طبیعی خود را طی کند. آنهایی که معتقد به کنترل جمعیت هستند در واقع با این کار می‌خواهند جمعیت را که یک متغیر طبیعی است با سایر متغیرها (که غیر طبیعی‌اند) هماهنگ کنند، اما تجربه و علم حکم می‌کند که اقتصاد را باید با جمعیت هماهنگ کرد و این با تلاش، مدیریت سنجیده و کارآمد و سیاست‌های مناسب اقتصادی، محقق می‌گردد. از جمله سیاست‌های مناسب اقتصادی کنترل تورم، بیکاری، شاخص فلاکت و هزینه تأمین مالی (نرخ بهره پولی) است که تسهیل‌کننده مسیر طبیعی رشد جمعیت و نرخ باروری کل خواهد بود.

3-4 فرایند: فرایندی که در آن محتوای علمی حاصل شده است، شرح داده شود.

در این پژوهش ابتدا ادبیات موضوع پژوهش در حوزه جمعیت، نرخ باروری کل و نظریات رشد اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت. سپس با تلفیق نتایج و دستاوردهای آنها و تحلیل آماری متغیرهای پژوهش در حوزه اقتصاد ایران فرضیه و ایده محوری پژوهش تبیین شد. در ادامه داده‌های آماری در قالب جدول، نمودار، آزمون علیت گرینجر و مدل گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) مورد تحلیل قرار گرفت. آزمون علیت گرینجر و مدل گشتاورهای تعمیم یافته در حوزه اقتصادسنجی از آزمون‌های شناخته شده

⁷ -Kenneth J. Arrow

⁸ -Hicks, J.R

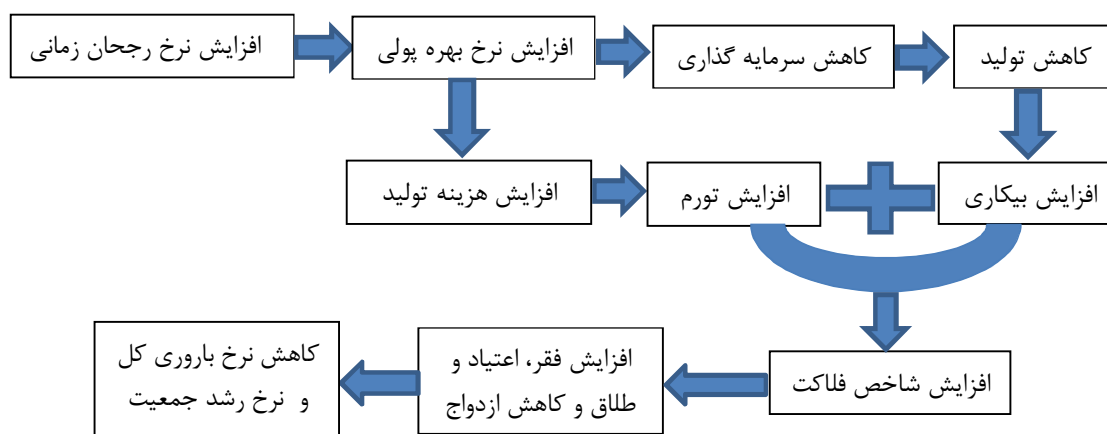
⁹ -The genuine savings criterion and the value of population

¹⁰ -Optimal control theory

¹¹ -Sustainability

¹² -State variable

است. مبنای ارتباط نرخ رجحان زمانی و نرخ بهره پولی با نرخ باروری، نرخ رشد جمعیت و نرخ رشد تکنولوژی دیدگاه های بوهم باورک، نظریه تقاضای موثر و نظریه سرمایه گذاری کینز، نظریه تعادل عموم کلاسیک و نوکلاسیک مانند والراس و مقالات مایکل کرمر (1993) است که به اختصار در شکل 1 آمده است. از دیدگاه بوهم باورک (1883) سه دلیل برای رجحان زمانی¹³ مطرح شده است: 1- خودخواهی¹⁴ انسان، 2- عمر محدود و 3- نا اطمینانی زندگی. نرخ رجحان زمانی یکی از ریشه های نرخ بهره پولی است که نرخ بهره پولی نیز دارای پیامدهای اقتصادی نامطلوبی است. ازدیدگاه کینز (1936) افزایش بهره پولی باعث کاهش سرمایه گذاری، کاهش تقاضای موثر و در ادامه کاهش تولید می شود. کاهش تولید و کاهش عرضه کل اقتصاد منجر به افزایش بیکاری و تورم می شود. در چارچوب نظریه تعادل عمومی نیز اگر پول که وسیله مبادله است و نه یک عامل تولید، سهمی از تولید به عنوان بازده (نرخ بهره) در نظر گرفته شود سهم سایر عوامل از جمله نیروی کار که بازده او دستمزد است کاهش می یابد که منجر به کاهش درآمد و قدرت خرید کارگر می شود.

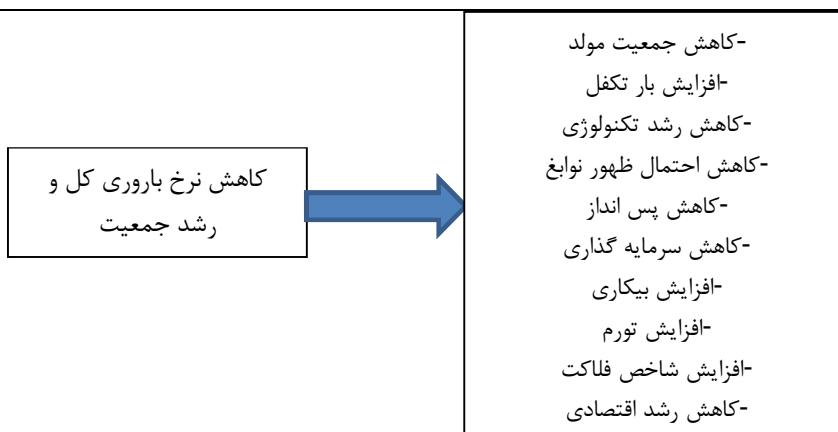


شکل 1: فرآیند تأثیر نرخ رجحان زمانی و نرخ بهره پولی بر نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت

کاهش نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت پیامدهای متعددی دارد که در شکل 2 نشان داده شده است.

¹³ -Time Preference

¹⁴ - Egotism



شکل 2: پیامدهای کاهش نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت

همانطور که جدول (1) نشان می‌دهد جمعیت جهان در فاصله سال‌های 1980 تا 2023، 2/31 برابر شده و تولید جهان 3/39 برابر شده است یعنی رشد تولید از رشد جمعیت بیشتر بوده به گونه‌ای که تولید سرانه جهان (به قیمت ثابت سال 2015) از 5963/93 دلار در سال 1980 به 11567/23 دلار در سال 2023 رسیده است.

جدول 1: جمعیت و تولید جهان طی سال‌های 1980-2023

سال	جمعیت (میلیارد نفر)	تغییر جمعیت	تولید (قیمت ثابت سال 2015، میلیارد دلار)	تغییر تولید	تولید سرانه (دلار ثابت 2015)	تغییر تولید سرانه
1980	4/4424	-	26494/28547	-	5963/9352	-
2023	8/0249	2/3149	92827/05506	3/3947	11567/2385	1/9395

Source: World Development Indicators, 2024.

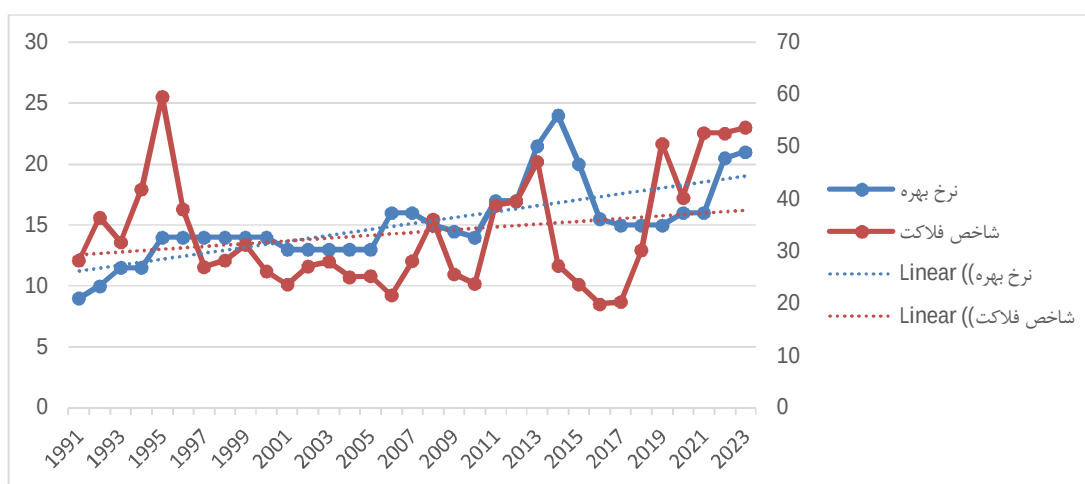
مقایسه‌ی آمار جدول (2) نیز نشان می‌دهد که جمعیت ایران بین سال‌های 1980 تا 2023، 1/80 برابر شده و تولید ناخالص داخلی ایران به قیمت ثابت 2015، 3/50 برابر شده است. یعنی با افزایش جمعیت ایران، تولید ایران نیز افزایش یافته اما افزایش تولید بیش از افزایش جمعیت بوده است. همچنین تولید سرانه ایران به قیمت ثابت 2015 نیز از 3914/12 دلار به 5739/94 افزایش یافته است. سوالی که در اینجا مطرح است این است که آیا بدون افزایش جمعیت، افزایش در تولید امکان‌پذیر بوده است؟

جدول 2: جمعیت و تولید ایران طی سال‌های 1980-2023

سال	جمعیت (میلیون نفر)	تغییر جمعیت	تولید (قیمت ثابت سال 2015، میلیارد دلار)	تغییر تولید	تولید سرانه (دلار ثابت 2015)	تغییر تولید سرانه
1980	38/5206	-	150/77454	-	3914/1210	-
2023	89/1727	1/8064	511/84668	3/5036	5739/9439	1/4664

Source: World Development Indicators, 2024.

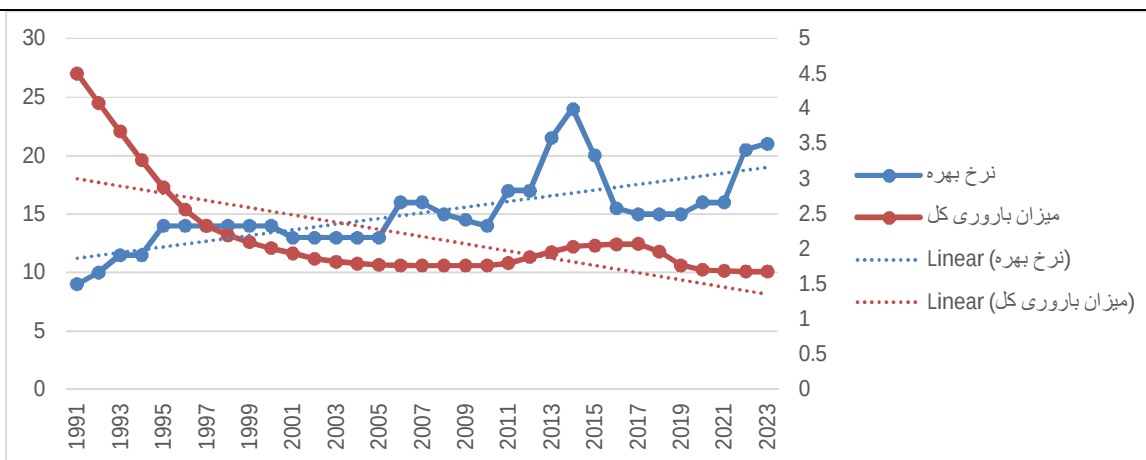
شکل 1 روند نرخ بهره سپرده یکساله و شاخص فلاکت ایران را در دوره 1991 تا 2023 میلادی نشان می دهد. محور عمودی سمت چپ نرخ بهره به درصد است که از 9 درصد در سال 1991 به 21 درصد در سال 2023 می رسد. محور عمودی سمت راست شاخص فلاکت ایران به درصد است. شاخص فلاکت از مجموع نرخ تورم و نرخ بیکاری به دست می آید. شاخص فلاکت از 28,22 درصد در سال 1991 به 53,68 درصد در سال 2023 می رسد. در این دوره کمترین میزان شاخص فلاکت ایران در سال 2016 به میزان 19,86 درصد و بیشترین میزان آن در سال 1995 به میزان 59,55 درصد است. شکل 1 نشان می دهد که در دوره 1991 تا 2023 نرخ بهره و شاخص فلاکت روند افزایشی دارد و با افزایش نرخ بهره بانکی میزان شاخص فلاکت افزایش یافته است.



شکل 3: روند نرخ بهره و شاخص فلاکت ایران در دوره 1991 تا 2023

شکل 3 روند نرخ بهره سپرده یکساله و نرخ باروری کل ایران را در دوره 1991 تا 2023 میلادی نشان می دهد. محور عمودی سمت چپ نرخ بهره به درصد است که از 9 درصد در سال 1991 به 21 درصد در سال 2023 می رسد. محور عمودی سمت راست نرخ باروری کل ایران است. نرخ باروری کل تعداد فرزندی است که به ازای هر زن 15 تا 49 سال متولد می شوند. نرخ باروری کل ایران در دوره 1991 تا 2023 میلادی روند کاهشی دارد و از 4,506 در سال 1991 به 1,681 در سال 2023 میلادی رسیده است. همانگونه که در شکل 2 ملاحظه می شود روند افزایشی نرخ بهره بانکی باعث روند کاهشی نرخ باروری در یک دوره 32 ساله در ایران شده است. چون با افزایش نرخ بهره عامل تنزیل کاهش می یابد. با کاهش عامل تنزیل، ارزش هر نوع منافع معطوف به آینده در زمان حال کاهش می یابد.

$$PV = \beta FV, \quad \beta = \frac{1}{1+r} \quad (1)$$



شکل 4: روند نرخ بهره و نرخ باروری کل ایران در دوره 1991 تا 2023

جدول 3: آزمون علیت گرینجر بین نرخ بهره بانکی و نرخ باروری کل ایران در دوره 1991 تا 2023

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 11/17/24 Time: 22:28

Sample: 1991 2023

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
TFR does not Granger Cause IR	29	0.93628	0.4399
IR does not Granger Cause TFR		5.95265	0.0039

طبق آزمون علیت گرینجر در جدول فوق، نرخ بهره بانکی (IR) با سه وقفه علت نرخ باروری کل (TFR) است و با افزایش نرخ بهره بانکی میزان نرخ باروری کل کاهش می یابد. حداقل وقفه ای که علیت گرینجر بین TFR و IR وجود دارد 3 است.

جدول 4: آزمون علیت گرینجر بین شاخص فلاکت (MI) و رشد نرخ باروری کل ایران (GTFR) در دوره 1991 تا 2023

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 11/18/24 Time: 00:06

Sample: 1991 2023

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
MI does not Granger Cause GTFR	27	5.19828	0.0058
GTFR does not Granger Cause MI		0.61302	0.6587

طبق آزمون علیت گرینجر در جدول فوق، شاخص فلاکت (MI) با چهار وقفه علت رشد نرخ باروری کل (GTFR) است و با افزایش شاخص فلاکت میزان رشد نرخ باروری کل کاهش می یابد. حداقل وقفه ای که علیت گرینجر بین GTFR و MI وجود دارد 4 است. به منظور آزمون تأثیر نرخ بهره بانکی و شاخص فلاکت بر نرخ باروری کل ایران در دوره 1991 تا 2023 می توان از مدل گشتاورهای

تعمیم یافته (GMM) زیر استفاده کرد:

$$TFR_t = \alpha \cdot TFR_{t-1} + \beta_1 \cdot MI_t + \beta_2 \cdot IR_{i,t} + \delta_t \quad (Y)$$

خروجی برآورد مدل فوق به روش GMM بصورت زیر است:

Dependent Variable: TFR
 Method: Generalized Method of Moments
 Date: 09/16/26 Time: 10:25
 Sample (adjusted): 1994 2023
 Included observations: 30 after adjustments
 Sequential 10000000-step weighting matrix & coefficient iteration
 Estimation weighting matrix: HAC (Prewhitening with lags = 2, Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 4.0000)
 Standard errors & covariance computed using HAC weighting matrix (Prewhitening with lags = 2, Bartlett kernel, Integer Andrews bandwidth = 1.0000 (with offset=0.01))
 Convergence achieved after 158 iterations
 No d.f. adjustment for standard errors & covariance
 Instrument specification: C MI
 Lagged dependent variable & regressors added to instrument list

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.715575	0.052571	13.61160	0.0000
TFR(-1)	0.666208	0.028114	23.69646	0.0000
MI	-0.000277	0.000522	-0.531357	0.6001
IR	-0.004285	0.001634	-2.622259	0.0149
AR(1)	1.106874	0.013335	83.00321	0.0000
AR(2)	-0.402737	0.025539	-15.76933	0.0000
R-squared	0.990611	Mean dependent var	1.992900	
Adjusted R-squared	0.988655	S.D. dependent var	0.361892	
S.E. of regression	0.038546	Sum squared resid	0.035659	
Durbin-Watson stat	1.753684	J-statistic	4.830078	
Instrument rank	9	Prob(J-statistic)	0.184671	
Inverted AR Roots	.55-.31i	.55+.31i		

طبق جدول فوق مقدار احتمال آماره آزمون سارگان بزرگتر از 0/05 است که عدم رد فرضیه صفر را نشان می‌دهد و ابزارهای مورد استفاده در برآورد مدل معتبر است. آماره آزمون دوربین واتسون نشان دهنده رفع مشکل خودهمبستگی با ورود فرآیندهای اتورگرسیو مرتبه 1 و 2 (AR) حل شده است. مقدار احتمال آماره برای وقفه متغیر نرخ باروری کل زیر 0/05 است که نشان دهنده پویایی این متغیر و تبعیت از مقادیر گذشته خود است. مقدار احتمال آماره برای نرخ بهره بانکی (IR) زیر 0/05 است و ضریب این متغیر منفی بدست آمده است که تأثیر منفی و معنی دار نرخ بهره بانکی بر نرخ باروری کل را نشان می‌دهد. ضریب شاخص فلاکت منفی بدست آمد اما از نظر آماری معنی دار نیست.

4-5 منابع: فهرست منابعی که در متن ارجاع داده شده است، آورده شود.

- استوارت، مایکل (1369)، کینز، ترجمه: هوشنگ نهاوندی، انتشارات دانشگاه شیراز.
 - ارباب، جواد و حسینی، سید رضا. (1405). بررسی انتقادی نظریه اقتصاد فرزندآوری گری بکر با رویکرد اسلامی. آموزه‌های اقتصاد اسلامی، doi: 10.30513/ied.2026.6826.1243.
 - تفضلی، فریدون (1385)، تاریخ عقاید اقتصادی، نشر نی، تهران.

- ساکی فر، علی؛ میرعسکری، سید رضا و رضائی پیته نوئی، یاسر. (1405). تأثیر عوامل جمعیتی و متغیرهای بازار کار بر بحران در صندوق‌های بازنشستگی ایران، مطالعات اقتصاد بخش عمومی، جلد 5 شماره 1
- سیاستهای کلی جمعیت (ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری در سال 1393)
- قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (مصوب سال 1400 مجلس شورای اسلامی)
- کتابی، احمد (1377)، درآمدی بر اندیشه‌ها و نظریه‌های جمعیت‌شناسی، ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.
- میرعسکری، سید رضا (1394)، "رشد جمعیت لازمه توسعه پایدار"، ماهنامه گیلان فردا، شماره دوم
- Arrow, K. J., Dasgupta, P., & Mäler, K-G. (2003). "The genuine savings criterion and the value of population", *Economic Theory*, 21, 217-225.
- Bohm-Bawerk, E. V. (1883). "The Origin of Interest"; *Quarterly Journal of Economics*, No.10, 1889.
- Azarbaksh, H., & Dehghani, SP. (2025). The Future of Iran with a Decrease in the Total Fertility Rate. *Arch Iran Med*. 1;28(4):255-256. doi: 10.34172/aim.33643. Epub 2025 Apr 1. PMID: 40382699; PMCID: PMC12085799.
- Keynes, J. M. (1937). "Some Economic Consequences of a Declining Population", *Population and Development Review*, Vol. 4, No. 3 (Sep., 1978), pp. 517-523.
- Kremer, Michael (1993). "Population Growth and Technological Change: One Million B.C. to 1990". *The Quarterly Journal of Economics*. 108 (3): 681-716. doi:10.2307/2118405. JSTOR 2118405.
- Magness, P and Hernandez, S. (2017). "The Economic Eugenicism of John Maynard Keynes". *Journal of Markets and Morality*, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2957302>
- Smith, Adam. (1776). *The Wealth of Nations*, Penguin Books, 1986.
- Tayebi, S. K. Dalali Isfahani, R., & Miraskari. S. R. (2011). Linking Population, Technological Change, Entrepreneurship and Economic Growth. *The 10th APEF International Conference on International Trade and Entrepreneurship: Issues for Post-Crisis Sustainable development in Asia*. University of Tehran. Tehran
- World Development Indicators, 2024.

ب- فرم ارزیابی کرسی ترویجی:

فرم ارزیابی کرسی ترویجی:

(این فرم توسط ارزیابان و ناقدین تکمیل شود)

1- عنوان:	2- ارائه دهنده (گان): نام و نام خانوادگی:	میزان تحصیلات:	رشته تحصیلی:	مرتبه علمی:
-----------	---	----------------	--------------	-------------

1- چقدر کرسی ترویجی ارائه شده در مسیر مطالعاتی و پژوهشی ارائه دهنده کرسی ترویجی است؟

1- اصلاً ☐ 2- کم ☐ 3- زیاد ☐ 4- کاملاً ☐

دلایل:

2- چقدر کرسی ترویجی حاصل مطالعات علمی و پژوهشی ارائه دهنده است؟

1- اصلاً ☐ 2- کم ☐ 3- زیاد ☐ 4- کاملاً ☐

دلایل:

3- چقدر کرسی ترویجی ارائه شده مستدل، مستند و علمی است؟

1- اصلاً ☐ 2- کم ☐ 3- زیاد ☐ 4- کاملاً ☐

دلایل:

4- چقدر کرسی ترویجی ارائه شده نو بوده و تازگی دارد؟

1- اصلاً ☐ 2- کم ☐ 3- زیاد ☐ 4- کاملاً ☐

دلایل:

5- مشخصات ارزیاب / ناقد:

نام و نام خانوادگی: میزان تحصیلات: رشته تحصیلی: رتبه علمی:
محل اشتغال: شماره تلفن همراه: آدرس ایمیل: شناسه ORCID:



با.ت.ع.ا.ی

ج- فرم گزارش کمیته دستگاهی:

فرم گزارش کرسی ترویجی:

(این فرم توسط کمیته دستگاهی تکمیل شود)

1- عنوان:

2- ارائه دهنده (گان): نام و نام خانوادگی: میزان تحصیلات: رشته تحصیلی: مرتبه علمی:

3- ارزیاب:

امتیاز ارائه شده در فرم ارزیابی					نام و نام خانوادگی	رشته تحصیلی	رتبه علمی	دانشگاه/موسسه
سوال 1	سوال 2	سوال 3	سوال 4	جمع				

4- ناقد (ین):

امتیاز ارائه شده در فرم ارزیابی					نام و نام خانوادگی	رشته تحصیلی	رتبه علمی	دانشگاه/موسسه
سوال 1	سوال 2	سوال 3	سوال 4	جمع				

مطابق نظر اعضای کمیته دستگاهی، ارزیاب‌ها و ناقد (ین) محترم؛ کرسی ترویجی در تاریخ و با مدیریت در محل و با حضور تعداد نفر از شرکت کنندگان برگزار گردید. محتوای کرسی ترویجی پس از اعمال نظرات ناقد (ین) مورد موافقت کمیته دستگاهی قرار گرفت. ضمن اعلام قرار گرفتن متن کرسی ترویجی در پورتال دانشگاه، مستندات زیر جهت صدور گواهی ارسال می‌شود:

1- متن کرسی ترویجی (در دو قالب ورد و پی‌دی‌اف) (فرم الف)

2- گزارش کمیته دستگاهی (فرم ج)

3- فایل اکسل تکمیل شده

4- فرم تکمیل شده گواهی با امضای رئیس کمیته دستگاهی

نام و نام خانوادگی

رئیس کمیته دستگاهی

امضا و تاریخ